

УДК 658.589

А. П. Макаренко,

д. е. н., Запорізька державна інженерна академія

Ю. М. Заволока,

Кременчуцький університет економіки, інформаційних технологій і управління

СПЕЦИФІЧНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

Стаття присвячена характеристиці закономірностей інвестиційних процесів у регіонах України. Визначається специфічний взаємозв'язок між ефективністю інвестиційних процесів та інвестиційною активністю за кластерами регіонів. Пропонується ієрархія пріоритетів регулювання інвестиційної діяльності за кластерами регіонів.

The article is devoted to description of conformities to the law of investment processes in the regions of Ukraine. It concerns intercommunication between efficiency of investment processes and investment activity in the clusters of regions. It offers the hierarchy of priorities of adjustment of investment activity in the clusters of regions.

Ключові слова: диференціація регіональних економік, інвестиційна активність, регулювання інвестиційної діяльності, ієрархія пріоритетів інвестиційної діяльності.

Key words: differentiations of regional economies, investment activity, adjusting of investment activity, hierarchy of priorities of investment activity.

ВСТУП

Останнім часом спостерігається дуалізм двох протилежних тенденцій: поєднання одночасної диференціації регіональних економік та їх інтеграції. Територіальний поділ праці, поєднуючись у спеціалізації та концентрації виробництва, приводить до структурування регіональних економік і одночасно до утворення міжрегіональних та надрегіональних промислових територіальних систем, що функціонують більш ніж в одному енерговиробничому циклі. Для регіональних економік, що функціонують в межах індустріальної національної економіки, характерним є високий рівень специфічності інвестиційної поведінки та диференціації за рівнем інвестиційної активності. Відповідно напрями управління інвестиційною діяльністю повинні мати специфічну регіональну спрямованість. Така специфічна спрямованість регулювання інвестиційної діяльності в цілому має реалізовуватись у межах індустрі-

альної інвестиційної парадигми. Поточний характер специфічної інвестиційної активності у регіонах країни визначає стратегічну спрямованість її державного регулювання.

МЕТА СТАТТІ ТА ЗАВДАННЯ

В умовах достатньо розвинутої концепції регулювання соціально-економічного розвитку країни в цілому і регулювання інвестиційної діяльності зокрема (праці В. Мартиненко [3, с. 170—178], Б. Кваснюка [2], В. Марцина [4, с. 47—59] тощо) недостатньо враховується специфіка функціонування регіональних економік. Певні аспекти специфічності соціально-економічного розвитку регіональних економік України висвітлюються в працях Л. Петкової [6], В. Сторожука [7, с. 70—71], В. Чужикова [8, с. 48—53] тощо. Значною мірою українські науковці приділяють увагу розгляду специфічних закономірностей інвестиційних процесів у окремих адміністративно-територіальних утво-

реннях України: П. Гаман [1, с. 82—83], Т. Панчишин [, с. 141—156], ін. Дієвість інноваційно-інвестиційного розвитку національної економіки України може бути досягнута тільки за умови якомога повного врахування як загальних, так і специфічних закономірностей інвестиційних процесів, в тому числі, враховуючи їх ефективність. Тому актуальним є визначення специфічних закономірностей перебігу інвестиційних процесів за регіонами України.

МЕТА СТАТТІ ТА ЗАВДАННЯ

Метою даного дослідження є визначення можливості існування специфічних форм інвестиційної поведінки за регіонами України та розробка ієрархії пріоритетів управління інвестиційною діяльністю за групами регіонів. Об'єктом дослідження є загальні закономірності перебігу інвестиційних процесів в умовах трансформаційної економіки України. Предметом дослідження є специфічні закономірності інвестиційних процесів у регіонах України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Сучасна фінансова рецесія (2008—2010 рр.) мала суттєвий вплив і на інвестиційну діяльність. Зокрема, спостерігається певна спрямована динаміка інвестиційної активності в різних регіонах України. В цілому, зберігається поділ регіонів України на три групи: з високою інвестиційною активністю (питома вага капітальних інвестицій є найвищою, м. Київ); з середньою інвестиційною активністю (питома вага капіталовкладень є середньою, Донецька, Дніпропетровська, Харківська, Київська, Одеська, Луганська, Львівська, Полтавська, Запорізька області, АР Крим); з низькою інвестиційною активністю (Черкаська, Івано-Франківська, Вінницька, Миколаївська, Хмельницька, Рівненська, Чернігівська, Волинська, Житомирська, Сумська, Херсонська, Закарпатська, Кіровоградська, Чернівецька, Тернопільська області, м. Севастополь). Однак в межах цього поділу спостерігається суттєве посилення інвестиційної активності в окремих адміністративно-територіальних утвореннях, що зазвичай вважались депресивними (Полтавська область, зростання питомої ваги з 3,7 % до 5,4%), чи навпаки — зменшення інвестиційної активності в областях, в яких зазвичай вона була достатньо високою (Луганська область, зменшення інвестиційної активності з 4,9 % до 2,9 %).

Процес зміни співвідношення регіональних економік за інвестиційною активністю в

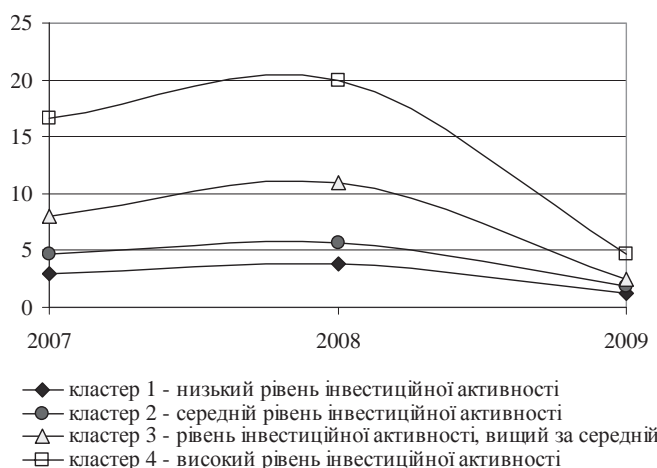


Рис. 1 Динаміка центрів кластерів регіонів за обсягом капітальних інвестицій на 1 особу, тис. грн.

них можуть мати тимчасовий характер, викликані тимчасовим станом рецесії. Однак відомо, що рецесія достатньо часто приводить до структурних змін в економіці. Особливо це стосується трансформаційної економіки, для якої, з огляду на її несталість, рецесійні процеси можуть спричиняти значний вплив.

Значну диференціацію регіонів за інвестиційною активністю в них підтверджують і результати їх кластеризації. Нижче відображено динаміку центрів кластерів регіонів України за показниками інвестиційної активності в них (рис. 1, рис. 2).

Практично однакова лінія динаміки із зменшенням рівня інвестиційної активності як за показником капітальних інвестицій на 1 особу, так і за показником питомої ваги капітальних інвестицій є підтвердженням значущості впливу фінансової рецесії на інвестиційні процеси.

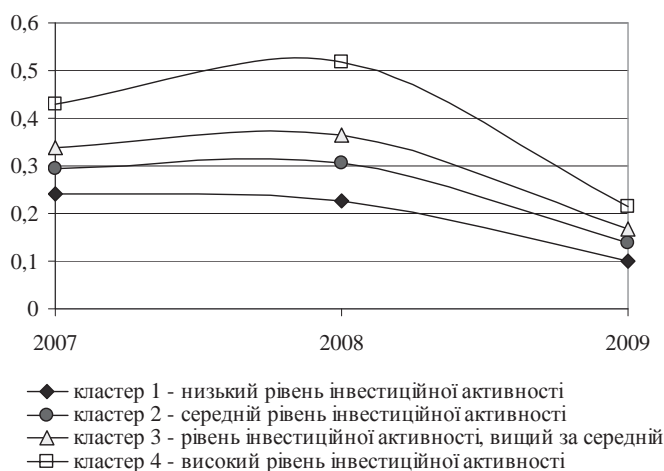


Рис. 2 Динаміка центрів кластерів регіонів за питомою вагою капітальних інвестицій у валовому регіональному продукті, %

Так, зниження обсягу капітальних інвестицій на 1 особу за групою регіонів із низьким рівнем інвестиційної активності склало 55 %, за групою регіонів із середнім рівнем інвестиційної активності — 60,5 %, за групою регіонів з рівнем інвестиційної активності, вищим за середній, — 68,5 %, за групою регіонів з високим рівнем інвестиційної активності — 71,5 %. Темпи зниження зазначеного показника мають різко виражену територіальність. Іншою є динаміка центрів кластерів, сформованих за питомою вагою капітальних інвестицій у валовому регіональному продукті, що є сталою за кластерами регіонів і складає 50 %. Сталість динаміки питомої ваги капітальних інвестицій за кластерами регіонів підтверджує гомогенність процесів перерозподілу вартості від фонду накопичення до фонду споживання під час фінансової рецесії 2008—2009 рр. Однак збереження диференціації регіонів за рівнем інвестиційної активності є свідченням перетворень у структурному співвідношенні регіональних економік та підтверджує структурний характер минулої кризи. Високі диференційовані темпи зменшення обсягу капітальних інвестицій на 1 особу можуть свідчити про високий рівень раціональності інвестиційної поведінки суб'єктів підприємницької діяльності, що в умовах рецесії не здійснюють інвестиційну діяльність з огляду на її неефективність та недостатність фінансових ресурсів. Причому рівень раціональності інвестиційної поведінки може бути прямо пропорційним рівню інвестиційної активності в регіоні. Сталий характер зменшення питомої ваги капітальних інвестицій у валовому регіональному продукті говорить про низький рівень волатильності інвестиційної поведінки суб'єктів підприємницької діяльності. Тим самим диференційованість інвестиційної поведінки за групами регіонів визначається раціональністю їх вибору. Однак при цьому спостерігається міграція регіонів із кластера в кластер. В цілому, ця міграція не є значною, оскільки відбувається між суміжними кластерами.

Характерним є те, що у передкризовому 2007 р. переважно спостерігався середній рівень інвестиційної активності за питомою вагою капітальних інвестицій у валовому регіональному продукті та низький рівень інвестиційної активності за обсягом капітальних інвестицій у розрахунку на 1 особу. Під час кризи рівень інвестиційної активності був переважно низьким за обома характеристиками, а у 2009 р. відбулося поступове повернення до структурного співвідношення регіональних економік за рівнем інвестиційної активності, однак на-

повнення кластерів стало зовсім іншим. Так, принципово змінили своє положення області:

— у напрямі відносного посилення інвестиційної активності: Миколаївська, Полтавська, м. Севастополь;

— у напрямі відносного зменшення інвестиційної активності: АР Крим, Луганська.

Сталою залишилась інвестиційна активність в Житомирській, Запорізькій, Рівненській, Сумській областях. У інших областях України інвестиційна активність суттєво не змінилась.

Результати дослідження співвідношення регіональних економік у межах національної економіки України за інвестиційною активністю в них доводять, що стан рецесії суттєво не вплинув на систему національної економіки стосовно інвестиційної діяльності. Певні зміни відбулись, однак вони поки що цілком можуть бути пояснені сталістю внутрішньої організації в регіонах, які зберегли інвестиційну активність на порівняно високому рівні, чи несталістю такої організації в регіонах, які суттєво змінили відносну інвестиційну активність.

При цьому спостерігається функціональна залежність між інвестиційною активністю в регіонах і інвестиційним мультиплікатором валового регіонального продукту. Дослідження такої функціональної залежності проводились за кластерами регіонів і відповідають періоду рецесії.

Певна залежність між ефективністю інвестиційного процесу та характеристиками інвестиційної активності спостерігається за всіма типами кластерів. Причому така залежність має специфічний кількісний характер для кожного типу кластерів. Дослідження кластерів з низькою інвестиційною активністю дало змогу констатувати існування такої величини інвестиційного мультиплікатора валового регіонального продукту, яка спричинює найвищу можливу інвестиційну активність. При досягненні інвестиційного мультиплікатором значення у 4,09 обсяг інвестицій у розрахунку на одну особу складатиме 4,13 тис. грн. При значенні інвестиційного мультиплікатора у 3,5 буде спостерігатись найвища питома вага капітальних інвестицій у валовому регіональному продукті, а саме — 0,33 %.

Для другого кластера регіонів (з середньою інвестиційною активністю) отримано інші кількісні залежності показників інвестиційної активності від інвестиційного мультиплікатора валового регіонального продукту. Для зазначеної групи регіонів значення інвестиційного мультиплікатора не може бути меншим за

1,73, оскільки при менших значеннях інвестиційна активність у будь-якому випадку буде зменшуватись. При значенні інвестиційного мультиплікатора у 1,73 і вище інвестиційна активність у будь-якому випадку буде зростати. При цьому, якщо значення інвестиційного мультиплікатора досягне 5,28, то найвища можлива питома вага капітальних інвестицій у валовому регіональному продукті буде складати 0,30, тоді як у кластері регіонів із середнім значенням інвестиційної активності для стимулювання інвестиційної активності інвестиційний мультиплікатор має набувати значень від 1,73 до 5,28. Таким чином, діапазон бажаних коливань значень інвестиційного мультиплікатора валового

регіонального продукту є значно ширшим для кластера регіонів з середнім рівнем інвестиційної активності, ніж для кластера регіонів з низьким рівнем інвестиційної активності, й фактично поглинає його.

Для кластера регіонів з рівнем інвестиційної активності, вищим за середній, та для кластера регіонів з високим рівнем інвестиційної активності обсяг капітальних інвестицій прямо пропорційно залежить від величини інвестиційного мультиплікатора валового регіонального продукту.

Таким чином, за результатами кластерного аналізу можна зазначити наступне: існують певні специфічні регіональні закономірності між інвестиційною поведінкою суб'єктів інвестиційної діяльності та ефективністю інвестиційного процесу. Рівень специфічності зазначених процесів визначає інвестиційну активність в регіоні. Чим вищою є специфічність інвестиційних процесів, тим вужчим є інтервал характеристик ефективності інвестиційного процесу, для якого спостерігається максимально

Таблиця 1. Ієрархія пріоритетів інвестиційної діяльності за кластерами регіонів

Ієрархічні рівні пріоритетів	За кластерами регіонів			
	з низькою інвестиційною активністю	з середньою інвестиційною активністю	з інвестиційною активністю, вищою за середню	з високою інвестиційною активністю
Високий	Розвиток соціальної інфраструктури, диверсифікація форм надання соціальних послуг, охорона здоров'я та освіта, охорона навколишнього середовища	Розвиток соціальної інфраструктури, диверсифікація форм надання соціальних послуг, охорона здоров'я та освіта, охорона навколишнього середовища	Розвиток фінансової інфраструктури, інформаційне забезпечення інвестиційної діяльності	Розвиток технологій шостого технологічного укладу: нанотехнологій, біотехнологій, нової енергетики
Середній	Розвиток інфраструктури ринку праці, створення технологій довгострокового управління ринком праці	Розвиток фінансової інфраструктури, інформаційне забезпечення інвестиційної діяльності	Розвиток виробничої та транспортної інфраструктури, інформаційних технологій, комунікацій	Розвиток фінансової інфраструктури, інформаційне забезпечення інвестиційної діяльності
Низький	Розвиток виробничої та транспортної інфраструктури, інформаційних технологій, комунікацій	Розвиток інфраструктури ринку праці, створення технологій довгострокового управління ринком праці	Розвиток інфраструктури ринку праці, створення технологій довгострокового управління ринком праці	Розвиток виробничої та транспортної інфраструктури, інформаційних технологій, комунікацій

можлива інвестиційна активність. Для регіонів України з низьким рівнем інвестиційної активності бажане значення інвестиційного мультиплікатора має дорівнювати від 3,5 до 4,09. Саме за таких значень інвестиційного мультиплікатора спостерігатиметься найвищий рівень раціональності інвестиційної поведінки. Обмеженість інтервалу бажаного значення інвестиційного мультиплікатора означає, що інфраструктура регіону не сформована, достатня кількість фінансових ресурсів для інвестиційної діяльності не може бути спожита, обсяг капіталу, необхідний для розвитку старих і формування нових виробництв, не є значним. У зазначених регіонах домінує середнє і дрібне підприємство. Ієрархія пріоритетів відповідно до концепції державного регулювання інвестиційної діяльності має бути вибудована так, як це зазначено в табл. 1.

Найвищим рівнем пріоритетності характеризуватиметься інвестиційна діяльність, пов'язана із розвитком соціальної інфраструктури, диверсифікацією форм надання соціальних по-

слуг, охорона здоров'я та освіта, охороною навколишнього середовища.

Для регіонів з середнім рівнем інвестиційної активності бажаним значенням інвестиційного мультиплікатора є інтервал від 1,73 до 5,28. Основним інструментом державного регулювання повинно бути додаткове фінансування капітальних вкладень за рахунок впровадження інвестиційних проектів та бюджетного фінансування капіталовкладень у соціальну сферу. Бюджетні капіталовкладення у соціальну сферу дадуть змогу досягти мінімальних значень інвестиційного мультиплікатора.

Для кластера регіонів з рівнем інвестиційної активності, вищим за середній, і, вочевидь, для кластера регіонів з високим рівнем інвестиційної активності державне регулювання інвестиційної активності повинно полягати у забезпеченні вільного функціонування фінансової інфраструктури і у стимулюванні економічної активності суб'єктів підприємницької діяльності непрямыми методами. Зокрема, раціональним є зменшення кількості важелів адміністративного впливу, зменшення адміністративних перепон при реалізації інвестиційних проектів, забезпечення пільгового режиму банківського кредитування у реальному секторі економіки тощо. При високому рівні волатильності й раціональності інвестиційної поведінки суб'єктів підприємницької діяльності основним завданням держави стає підтримання її характеристик на відносно сталому рівні, що робить дієвим ринкові саморегулювальні механізми.

ВИСНОВКИ

Спостерігається певна специфічність кількісної залежності характеристик інвестиційної активності від показників ефективності інвестиційного процесу за регіонами України. Зокрема, визначається диференціація регіонів за інвестиційною активністю в них на чотири групи: з низьким рівнем інвестиційної активності; з середнім рівнем інвестиційної активності; з рівнем інвестиційної активності, вищим за середній; з високим рівнем інвестиційної активності. Для кожного кластера регіонів є своє оптимальне значення інвестиційного мультиплікатора валового регіонального продукту, для якого спостерігаються найвищі значення інвестиційної активності. Існування такої залежності між показниками ефективності інвестиційного процесу і характеристиками інвестиційної активності, з одного боку, підтверджує високий рівень ра-

ціональності інвестиційної поведінки, а з іншого — її специфічність за регіонами. Додатковим результатом є отримання певних кількісних значень інвестиційного мультиплікатора валового регіонального продукту, що може бути орієнтовним при формуванні стратегії державної економічної політики у стимулюванні інвестиційної активності за регіонами України.

Література:

1. Гаман П.І. Формування механізмів прискореного інноваційного розвитку рекреаційного потенціалу Карпатського регіону України (теоретико-методологічні засади) / П.І. Гаман // Економіка та держава. — 2008. — № 11. — С. 82—83.
 2. Держава та економічне зростання: концепція державного регулювання відтворювальних процесів в економіці України / За ред. д.е.н. Кваснюка Б.Є. — К.: Інститут економічного прогнозування, 2001. — 88 с.
 3. Мартиненко В. Трансформація інвестиційної парадигми в постіндустріальній економіці / В. Мартиненко // Вісник національної академії державного управління при Президенті України. — 2005. — № 2. — С. 170—178.
 4. Марцин В.С. Удосконалення державного регулювання інвестиційної діяльності в економіці України / В.С. Марцин // Актуальні проблеми економіки. — 2007. — № 5(71). — С. 47—59.
 5. Панчишин Т. В. Інвестиційна діяльність у умовах ринкової трансформації економіки України: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.01 — економічна теорія / Львівський національний університет імені Івана Франка. — Львів, 2005. — 206 с.
 6. Петкова Л.О. Теоретико-методологічні засади економічного зростання в Україні: регіональні аспекти: дис. ... д-ра екон. наук: 08.10.11 — розміщення продуктивних сил і регіональна економіка / Національна Академія України, Рада по вивченню продуктивних сил / Захищена 27.03.2006. — К, 2006. — 399 с.
 7. Сторожук В.М. Формування інноваційних систем та процеси організації і управління нововведеннями в регіонах та галузях економіки / В.М. Сторожук // Формування ринкових відносин в Україні: Зб. наук. праць. — К.: НДЕІ, 2008. — Вип. 11(90). — С. 70—71.
 8. Чужиков В. Конвергенція та дивергенція регіонів України (індикативна модель) / В. Чужиков, Ю. Євченко // Регіональна економіка. — 2005. — № 9. — С. 48—53.
- Стаття надійшла до редакції 20.01.2011 р.*